

Ledóné Dr. Darázsi Hajnalka
Főiskolai docens

Nemesítés és fajtahasználat

Fajtaelismerés az Európai Unióban és Magyarországon

Jelen tananyag a Szegei Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Olvasási idő 40 perc

Összefoglalás

A növényfajták forgalomba hozatalának és kereskedelmének feltétele a növényfajták állami elismerése. Az új fajták vizsgálatát és az elismerés feltételeit hazai és uniós rendeletek szabályozzák. A nemesítő, fenntartó és forgalmazó jogait a fajta állami elismerése mellett a szabadalmi törvény hatálya alatt álló fajtaoltalom megadásának lehetősége is biztosíthatja.

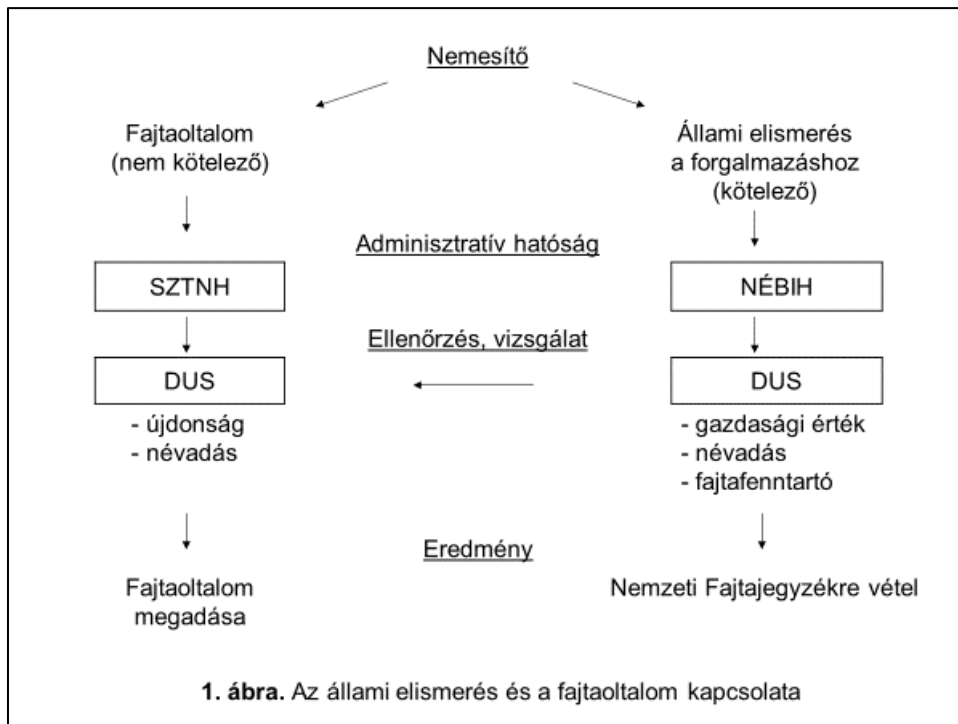
Tartalom

*A növényfajták elismerésére vonatkozó szabályozási rendszer
A növényfajták állami elismerésének szempontjai
A növényfajták állami elismerésének menete
Fajtajegyzékek
A fajták fenntartása
A növényfajták oltalma
A növényfajta-oltalom megadására irányuló eljárás menete
Kertészeti növényfajok fajtavizsgálata
Fogalmak*

A növényfajták elismerésére vonatkozó szabályozási rendszer

A növényfajták kereskedelmi forgalmazási rendszere a fajta állami elismerése, a vetőmag és a vegetatív szaporítóanyag előállítás, valamint megfelelő kategóriában történő minősítése és forgalomba hozatala. Az állami elismerés kötelező, lehetővé teszi a fajta köztermesztésbe vételét.

A növényfajták védelmi rendszere a szabadalmi törvény által szabályozott magánjogi intézmény, amely az előírt feltételek megléte esetén kizárólagos hasznosítási jogot ad a fajta nemesítőjének, a nemesítők érdekeit védi. A fajtavédelmi eljárás nem kötelező, csak a nemesítő kérelmére kell lefolytatni.

1. ábra. Az állami elismerés és a fajtaoltalom kapcsolata

(Monostori, 2004)

A növényfajták állami elismerésének szempontjai

Hazánkban, a Nemzeti Fajtajegyzékbe való felvétel céljából, a növényfajtákat állami elismerésben kell részesíteni. Állami elismerésben az a növényfajta részesíthető, amely

- más növényfajától **megkülönböztethető, egyöntetű** (egynemű) és **állandó** (**DUS=Distinctness, Uniformity and Stability**),
- megfelelő **gazdasági értékkel** is rendelkezik (csak meghatározott növényfajok fajtái esetében), és
- megfelelő és bejegyezhető **fajtanévvel** rendelkezik.

A növényfajta akkor

- **megkülönböztethető**, ha **egy vagy több lényeges** (általában morfológiai) **tulajdonsága** tekintetében határozottan **eltér** minden más növényfajtól, melynek létezése közismert a bejelentés benyújtásának időpontjában (Magyarországon, EU-ban nemzeti fajtajegyzékre vették vagy bejelentették, ill. a Közösségi Fajtajegyzékben szerepel),

- **egyöntetű** (egynemű), ha lényeges **tulajdonságaiban** megfelelően **egységes** (eltekintve a szaporítási sajátosságai következtében várható variabilitástól),
- **állandó**, ha lényeges **tulajdonságai változatlanok** maradnak az **ismételt szaporítást követően**, vagy minden egyes szaporítási ciklus végén.

A növényfajta gazdasági vagy használati értéke (VCU = Value for Cultivation and Use) akkor kielégítő, ha a Nemzeti Fajtajegyzékbe felvett más növényfajtákhoz viszonyítva a fajtajellemzők egészében véve akár a művelésben, akár a termesztett növény vagy termékei felhasználásában **egyértelmű javulást tesznek lehetővé**, legalább egy adott régióban folytatott termesztés esetén.

A fajtajelölt

- **termésátlaga** abszolút értékben haladja meg a standardok átlagát, és nem lehet kevesebb a fajta teljesítményének átlagánál,
- **minősége** a küszöbérték felett legyen,
- termesztésbe vonását **korlátozó tényezők** (pl. kedvezőtlen agronómiai, beltartalmi, küllemi tulajdonságok) **ne gátolják**.

Bejegyezhető az a fajtanév, amely lehetővé teszi **a növényfajta kétséget kizáró azonosítását**, és megfelel a vonatkozó külön előírásoknak.

A növényfajták állami elismerésének menete

A növényfajták állami elismeréséhez és a növényfajta-oltalom megszerzéséhez szükséges kísérleti vizsgálatokat a **Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal (NÉBIH) Növénytermesztési és Kertészeti Igazgatóságának Fajtakísérleti Osztályai** végzik, a Fajtaminősítő Bizottság által jóváhagyott módszertan szerint.

A növényfajták bejelentése állami elismerésre a NÉBIH formai és tartalmi bírálata, a fajta kísérleti vizsgálata:

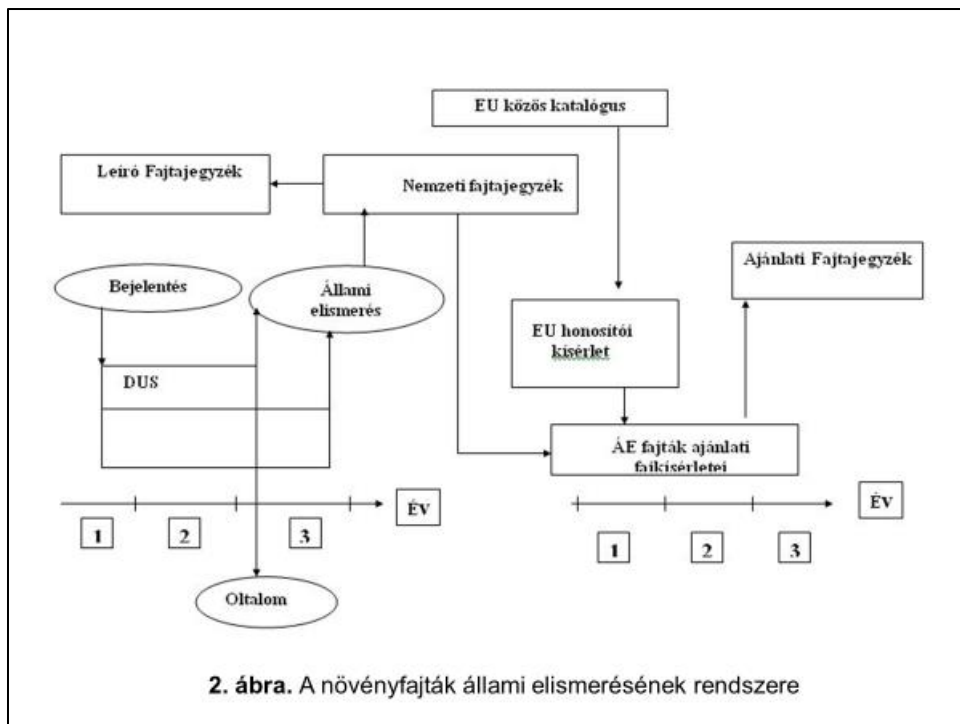
- **DUS-vizsgálat** legalább két értékelhető termőév, illetve egy termelési ciklus
- **gazdasági értékvizsgálat** (GÉV) általában három év, de két év egybevágó eredménye esetén lezárható a vizsgálat.

A vizsgálatok eredményei alapján az **NÉBIH javaslatot tesz a Fajtaminősítő Bizottságnál** a növényfajta állami **elismerésére, elismerésének meghosszabbítására, illetve visszavonására**, valamint a vizsgálat megszüntetésére vonatkozóan.

A növényfajták állami elismeréséről, annak meghosszabbításáról, illetve a lejárat elérése előtt a Nemzeti Fajtajegyzékből való törléséről **a Fajtaminősítő Bizottság állásfoglalása alapján az NÉBIH adja ki a határozatot**.

Az állami elismerésről a minősítő intézet a bejelentő részére oklevelet állít ki. **Az állami elismerés időtartama:**

- szőlő-, gyümölcs- és erdészeti fajtaknál, fásszárú dísz-növényeknél **30 év**,
- egyéb növényfajták esetében **10 év**, ami többször is meghosszabbítható.

(Monostori, 2004)

Fajtajegyzékek

Nemzeti Fajtajegyzék

A NÉBIH évente közzéteszi az **államilag elismert fajtákat tartalmazó** Nemzeti Fajtajegyzéket, amelyben fajonkénti felsorolásban közlik:

- a fajta nevét, a bejelentő nevét, címét; a fajtafenntartó nevét, címét; a fajta képviselőjének nevét, címét;
- a Nemzeti Fajtajegyzékre vétel időpontját (év, hó, nap),
- az esetleges géntechnológiai módosítás tényét, valamint
- a növényfajta-oltalom fennállását.

A Nemzeti Fajtajegyzéket **ágazatonként külön** állítják össze:

- Szántóföldi Növények; Zöldségnövények; Szőlő és Gyümölcs; Dísz- és Gyógynövények; Erdészeti Növények Nemzeti Fajtajegyzéke.

EU Közös Fajtajegyzéke

Az EU Közös Fajtajegyzéke **valamennyi tagállamra érvényes**, az azon feltüntetett **fajták** mindegyike **szabadon természetű és forgalmazható**. A magyar Nemzeti Fajtajegyzéken lévő **fajták** szinte **mindegyike automatikusan felkerülhet** az EU Közösségi Fajtajegyzékére. A Közösségi Fajtajegyzéken lévő fajtáknál indokolt egy **hazai vizsgálattal** megállapítani (**EU-s kísérlet**), a minősítő kísérletek standardjával összehasonlítva, hogy alkalmasak-e a magyarországi termesztésre.

Leíró Fajtajegyzék

A NÉBIH készíti a Nemzeti Fajtajegyzékben lévő fajtákról, a fajtáknak az elismeréskori állapotára vonatkozóan közölt **lényeges morfológiai, termesztési és felhasználási tulajdonságairól** ad tájékoztatást.

Ajánlott Fajták Jegyzéke

A termelők szélesebb körű tájékoztatása érdekében [a szakmai és civil szervezetek adják ki](#). Egy fajta vagy a Nemzeti Fajtajegyzékről, vagy a Közösségi Fajtajegyzékről kerülhet az Ajánlott Fajták Jegyzékére, **feltétele** a független **kisparcellás tájkísérlet**.

A kísérletekben a **fajták gazdasági értékét állapítják meg**, különös tekintettel a termőképességre, minőségre és a növénykórtani tulajdonságokra. Az Ajánlott Fajták Jegyzékéhez direkt ajánlást nem tartalmaz, **a fajtaválasztás teljes felelőssége a gazdálkodóé**.

Szállítói Fajtajegyzék

A NÉBIH **a gyümölcs- és dísznövényfajta**knál évente összeállítja a Szállítói Fajtajegyzéket és azt a rövid fajtaleírásokkal kiegészítve közzéteszi. A Szállítói Fajtajegyzékre akkor kerülhet a fajta, ha

- az Európai Unió valamennyi tagállamában azonos nevet visel,
- a szállítók kellően részletes fajtaleírással rendelkeznek a fajtáról,
- a szállító információt ad a fajta fenntartásáról.

A Szállítói Fajtajegyzéken lévő fajtaikat közismerteknek kell tekinteni, a minősítő intézet azokat fajtagyűjteményeibe kiültetheti, rövid fajtaleírásokkal kiegészítve közzé teheti.

A fajták fenntartása

Az államilag elismert **fajta**nak felelős **fajtafenntartóval kell rendelkeznie**.

A fajtafenntartás feladata a fajta szaporításához, illetve terjesztéséhez **szükséges alapanyag (elit vetőmag) folyamatos előállítás**a olyan módon, hogy **tulajdonságai az utód nemzedékben megmaradjanak és a növényegészségügyi előírásoknak megfeleljenek**.

A fajtafenntartás és vetőmag szaporítás közötti különbség

Fajtafenntartás

Felelős a bejelentő vagy a megbízottja, a **felelősség** kiterjedése: az általa szaporításra átadott (kiadott) **elit szaporulati fokú vetőmagra**, tovább nem.

Vetőmag szaporítás

Felelős a vetőmag szaporító, a **felelősség** kiterjedése az **elittel indul** és minden további - ennél alacsonyabb fokú – szaporulatra.

A fajtafenntartás ellenőrzése

A fajtafenntartás során az állami elismerésben részesített fajta megőrizte-e az eredeti fajtaleírásban szereplő tulajdonságokat. → a minősítő intézet **fajtakitermesztő állomása vizsgálatot** végez

- valamennyi hivatalos minősítésben részesített szuperelit szaporítási fokú vetőmagtétel mintájából,
- valamennyi elit szaporítási fokú vetőmagtétel mintájából, szűrőpróbaszerűen a minősített magtétel legalább 20 %-ából.

A növényfajták oltalma

Magyarország 1983 óta tagja a Párizsban 1961-ben megalakult Új **Növényfajták Oltalmára Létesült Nemzetközi Szervezetnek** (*International Union for the Protection of New Varieties of Plants*) (**UPOV**). Hazánkat a szervezetben az **NÉBIH képviseli**.

Az Európai Unió Tanácsa 1994-ben megalkotta a 2100/94/EK rendeletet, "A közösségi növényfajta-oltalmi jogokról" és ezzel létrehozta a franciaországi Angers-ben működő közösségi növényfajták irodáját, **Community Plant Variety Office (CPVO)**. Az Unió fajtaoltalmát a CPVO adja meg.

Magyarországon a nemzeti fajtaoltalmat az **SZTNH (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala)** adja meg, 2002. évi XXXIX. sz. törvény alapján, az NÉBIH DUS vizsgálata és az előírt egyéb feltételeknek megfelelően (név, újdonság).

Az ún. **közösségi fajtaoltalom és a nemzeti fajtaoltalom** együttes alkalmazását az EU-s szabályozás kizárja. A **Közösségi fajtaoltalom valamennyi tagországra kiterjed**.

A fajtaoltalom feltételei

Növényfajta-oltalomban részesülhet a növényfajta, ha

- **megkülönböztethető, egynemű, állandó (DUS) és**
- **új.**

DUS vizsgálat a növényfajták állami elismerésének szempontjai szerint.

Új a növényfajta, ha a nemesítő hasznosítás céljából a növényfajta szaporítóanyagát vagy terményét nem adta el vagy azzal más módon nem rendelkezett

- belföldön az elsőbbségi napot megelőző egy évnél korábban,
- külföldön szőlő és fa esetében az elsőbbségi napot megelőző hat évnél, más növény esetében négy évnél korábban.

Az elsőbbséget megalapozó nap általában a növényfajta-oltalmi bejelentés napja

A növényfajta azonosításra alkalmas **fajtanévvel kell megjelölni** (a növényfajták állami elismerésének szempontjai szerint).

A növényfajta-oltalom megadására irányuló eljárás menete

A növényfajta-oltalmi bejelentés benyújtása a Magyar Szabadalmi Hivatalhoz

Tartalma a bejelentési kérelem; fajtanév; növényfaj neve és latin neve;

fajtaleírás (a kísérleti vizsgálatot végző szerv állítja ki, megállapítás a DUS-ról); a **növényfajta újdonságára vonatkozó nyilatkozat**; egy vagy több

fénykép; egyéb igazoló okiratok (képviselő, jogutódlás igazolása, elsőbbséget megalapozó okirat; a külföldi vizsgáló szerv hozzájáruló nyilatkozata)

A bejelentés benyújtását követő vizsgálat

A SZTNH a bejelentés benyújtását követően vizsgálja a bejelentési nap elismeréséhez előírt feltételek teljesülését; díj befizetést; fajtaleírást; fajtanevet; a növényfajta újdonságát.

A **vizsgálatot a NÉBIH végzi**, a kérelem az állami elismerésre történő bejelentéssel egyidejűleg, vagy külön nyújtható be, illetve kérhető a korábban elvégzett DUS-vizsgálat eredményének kiadása.

A növényfajta-oltalom megadása

Ha a növényfajta és a **növényfajta-oltalmi bejelentés megfelel** a vizsgálat körébe tartozó valamennyi **követelménynek a Hivatal növényfajta-oltalmat ad**, bejegyzésre kerül a fajtanévvel együtt, a növényfajta-oltalmi lajstromba, hatósági tájékoztatás

történik a SZTNH hivatalos lapjában. A SZTNH a növényfajta-oltalom megadásáról okiratot ad ki, amihez hozzáfűzi a végleges fajtaleírást.

A végleges növényfajta-oltalom időtartama a megadástól számítva általában 25 év, szőlő és fák esetében 30 év. A növényfajta-oltalom tartamára évente fenntartási díj fizetendő. A szabadalmaztatott növényfajta nemesítőjét a találmányi díjra vonatkozó szabályok szerinti nemesítői díj illeti meg.

Kertészeti növényfajok fajtavizsgálata

A kertészeti növényfajta vizsgálatát és a javaslatot a fajtaelismerésre a NÉBIH Növénytermesztési és Kertészeti Igazgatóság Kertészeti Fajtakísérleti Osztálya végzi.

Zöldségfajok fajtavizsgálata

A zöldségfajok fajtavizsgálata 1951-ben kezdődött a korábbi Fajtakísérleti Osztályon. Abban az időszakban a jelentősebb zöldség fajok fajtabejelentéseit gazdasági értékvizsgálat (GÉV) kísérletekben vizsgálták. A kísérletek az intézet saját fajtakísérleti állomásain kispárcellákon kerültek beállításra. A zöldség fajtakísérletezés Szarvason, Kecskeméten, Fertődön, Debrecenben és Tordason folyt. A teljes körű GÉV kísérletben vizsgált fajokat 4 ismétlésben 3 kísérleti helyen állították be. (Pl.: csemegekukorica, ipari paradicsom), míg a részleges GÉV-re kötelezett fajokat 2 ismétlésben 2 kísérleti helyen vizsgálták (Pl.: görögdinnye, sárgadinnye). A GÉV vizsgálatokért a bejelentők a jogszabályban meghatározott díjtételt fizették. Hazánkban az EU csatlakozás előtt a jelentősebb zöldségfajokból csak államilag elismert fajta volt forgalmazható. Az elismerés egyik követelménye a GÉV kísérletekben történő vizsgálat és annak jó eredménye volt. A fajta a 2 év vizsgálat után, a vizsgálati eredményeket kiértékelve kerültek a Fajtaminósító Tanács elé előterjesztésre. Pozitív döntés után megkapták az állami elismerést, felkerültek az Nemzeti Fajtajegyzékre. (Korábban Államilag Elismert Fajta Jegyzéke.) A kísérleti állomásokon beállított kispárcellás kísérletek mellett folyamatosan ún. üzemi kísérletek folytak termelőüzemekben a termőhelyen beállítva. Ezekhez a kísérletekhez fajtabemutatók is kapcsolódtak. A külföldi fajtákról jelentések készültek, melyekben a informálták a bejelentőket fajtaik jellemzőiről illetve a kontroll fajtákhöz képest mutatott terméshozamukról és minőségi jellemzőikről.

2001 -től a gazdasági értékvizsgálat kísérletek zöldségfajok esetében megszűntek, azokat az ún. leíró kísérletek váltották fel. Nem képezték az állami elismerés feltételét, azok kizárólag a termelők, felhasználók objektív, cég - semleges tájékoztatását szolgálták. A bejelentők nem fizettek díjat, költségüket az OMMI, illetve később az MGSZH finanszírozta. Saját fajtakísérleti állomásokon és termelőkhöz kihelyezve folytak. Az eredmények saját kiadványokban, szakmai folyóiratokban, később az intézet honlapján is megjelentek. A 2000 -es évek végére a leíró kísérletek már csak néhány fajra korlátozódtak, majd anyagi forrás hiányában megszűntek. Mind a gazdasági értékvizsgálat mind a leíró kísérletek kiegészültek érzékszervi bírálatokkal.

A zöldség DUS vizsgálatok az 1990-es évek elején indultak az UPOV irányelvek szerint. A DUS vizsgálatok a regisztráció feltételét képezték. Az EU csatlakozás után az UPOV irányelveken alapuló CPVO technikai útmutatókat követték a

fajtaleírások elkészítéséhez. Az EU bármely tagországában regisztrált zöldségfajták forgalmazhatóak voltak hazánkban is, ennek következménye volt a külföldi bejelentések visszaesése, illetve a Hollandiában vagy Spanyolországban is regisztrált fajták törlése a hazai fajtalistaól. A bejelentések száma a zöldségfajok jelentős részénél minimálisra csökkent közvetlenül az EU csatlakozás után, többségüknél viszonylag kevés számú hazai fajtabejelentésre korlátozódott.

Az Európai Unióban valamennyi fontosabb zöldségfaj regisztrációra volt kötelezett, de a csatlakozáskor a hazánkban legnagyobb területen termelt csemegekukorica nem szerepelt a listában. Ezért Magyarország kezdeményezte, hogy a csemegekukorica regisztrációra kötelezett legyen. Ennek eredményeként 2009 óta a csemegekukorica fajtákat regisztráltatni kell az Unióban, az USA-ból beérkező vetőmagok GMO ellenőrzésre kötelezettek.

A zöldségfajoknál folyik a legintenzívebb a rezisztencianemesítés. Több fajnál számos rezisztencia tulajdonság szerepel a CPVO útmutatókban, melyek közül több fajnál kötelezően vizsgálándók is találhatóak, számuk fokozatosan növekszik. Több országban a hivatalosan igazolt rezisztens zöldségfajták termesztését az állam is támogatja. A nagyobb vizsgáló hivatalok így a holland, francia és a spanyol jól felkészültek a rezisztencia vizsgálatokra: a kórokozó izolátumok fenntartására, illetve a tesztek végzésére speciális üvegházakban, fitotronokban. A rezisztencia vizsgálatok bioteszteket jelentenek, ahol legtöbb esetben a szikleveles növények fertőzése történik üvegházban a fenntartott kórokozó izolátumokkal. A NÉBIH esetében az izolátumokat a Növény -, Talaj - és Agrárkörnyezet -védelmi Igazgatóság (NTAI) laboratóriuma tartja fenn, készíti elő a fertőzésekre. A fertőzések és az értékelés a tordasi üvegházban történik, több társhatóság részére is, zöldborsó és paradicsom fajtáknál (SK,CZ, PL, BG).

Az EU csatlakozás óta a bejelentőknek elegendő egy tagországban vizsgáltatni a fajtákat. Zöldség fajok esetében a 2004/842 EK direktíva alapján már a bejelentéstől forgalmazási engedély adható az Unió egész területére, lehetőséget adva a fajták bevezetésére a vizsgálat ideje alatt és teret enged a zöldségfajokra jellemző gyors fajtaváltásnak.

A zöldségfajták közös európai fajtajegyzékén (COMMON CATALOGUE OF VARIETIES OF VEGETABLE SPECIES) található valamennyi zöldségfajta és a vizsgálat alatt lévő forgalmazási engedéllyel rendelkező fajták forgalmazhatóak hazánkban is. Paradicsom esetében kb. 4000 fajta található az európai fajtajegyzéken. A Fajtakísérleti Osztály kétoldalú megállapodások alapján együttműködünk a cseh, lengyel és a szlovák társhatósággal. A társintézmények által vizsgált fajok: a bab, karfiol, brokkoli, káposzták, fokhagyma. A társintézmények részére vizsgált fajok: görögdinnye, tökfélék, paprika, sárgadinnye, csemegekukorica.

A biokémiai és molekuláris technikák egye inkább bevezetésre kerülnek a DUS vizsgálatba. A molekuláris markerek a referenciagyűjteményekben az azonos vagy nagyon hasonló fajták kiszűrését segítheti, mivel lehetővé válik az adatok gyors összehasonlítása a korábbi eredményekkel. A rezisztencia vizsgálatoknál is segít a markerek használata. [1]

Fogalmak

Fajta- Azonos rendszertani egységbe tartozó egy genotípus, vagy genotípusok kombinációja által meghatározott tulajdonságokkal jellemezhető, más populációtól megkülönböztethető, egynemű és tulajdonságaiban állandó növények összessége.

Nemesítő- Aki különböző nemesítési eljárásokkal előállítja az új fajtajelöltet.

Fajtajogosult- A fajtával kizárólagosan rendelkező természetes személy vagy szervezet.

Fajtafenntartó- Az a természetes személy vagy szervezet, aki a fajta változatlan formában való megőrzését, fenntartását végzi, és gondoskodik a szaporításhoz szükséges kiindulási anyag előállításáról.

Ajánlott olvasmány

[40/2004. \(IV.7\) FVM rendelet a növényfajták állami elismeréséről- hatályos](#)

[125 éves a magyar növényfajtakísérlet - Konferencia](#)

<https://agrarium7.hu/cikkek/1584-posztregisztracios-kiserletek-ajanlati-fajtalistak>

Források

Monostori Tamás (2004): Növénytermesztés I. A növénynevelés és vetőmagtermesztés alapjai. SZTE Mezőgazdasági Kar, Hódmezővásárhely. Jegyzet, 133 p.

Pepó Pál (2011): Növénynevelés. DE, NyME, PE.
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_1A_Prez_07-Novenyneveles/adatok.html

[40/2004. \(IV.7\) FVM rendelet a növényfajták állami elismeréséről- hatályos](#)
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0400040.FVM&celpara=&searchUrl=/jogszabaly-kereso%3Fsorszam%3D40%26para%3D%26tipus%3D%26evszam%3D2004>

[1] 125 éves a magyar növényfajtakísérlet – Konferencia <https://portal.nebih.gov.hu/-/125-eves-a-magyar-novenyfajtakiserlet-konferencia>

Ellenőrző kérdések

1. Röviden ismertesse az állami fajtaminősítés menetét!
2. Milyen fajtajegyzékek léteznek a fajtaelismerésben és milyen céllal?
3. Miben különbözik a növényfajta-oltalom és az állami fajtaelismerés kritériuma és menete?
4. Összegezze a NÉBIH szerepét az állami fajtaelismerésben!
5. Milyen európai szervezetek vesznek részt a növényfajta oltalmának biztosításában és milyen feladattal?
6. Hasonlítsa össze a Kertészeti Igazgatóság Kertészeti Fajtakísérleti Osztály zöldségfajta vizsgálati módszerét az EU csatlakozás előtti és utáni időszakban!